

ЭТНОМАДАНИЙ ТУРИЗМДА МИЛЛИЙ МАДАНИЯТНИНГ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ
Т.Р.САФАРОВА

АННОТАЦИЯ

Маълумки, глобаллашув даврида ижтимоий сиёсий иқтисодий интеграция ривожланди. Туризм бу жараённинг таркибий қисми, маданиятлар диалогининг воситаси, халқлар ва миллатларнинг ўзаро алоқаси омили сифатида муҳим аҳамият касб этади. Шу нуқтаи назардан биз мазкур мақолада туризмнинг генезисини ўрганиш учун турли адабиётларда тушунчага берилган таърифларни таснифлаймиз.

Калит сўзлар: этнос, генезис, Буюк Ипак Йўли, маданият, аксиология, халқлар, урф-одат, анъана, карвон йўллари, тилмоч.

ТРАНСФОРМАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ЭТНОКУЛЬТУРНОМ ТУРИЗМЕ

ТАШКЕНТСКИЙ ФИНАНСОВЫЙ ИНСТИТУТ
САФАРОВА Т.Р.

АННОТАЦИЯ

В эпоху глобализации получила развитие социально-политическая экономическая интеграция. Туризм важен как составная часть этого процесса, как инструмент культурного диалога, как фактор взаимодействия народов и наций. С этой точки зрения в данной статье мы классифицируем определения этого понятия в различной литературе по изучению генезиса туризма.

Ключевые слова: этнос, генезис, Великий Шелковый путь, культура, аксиология, народы, обычай, традиция, караванные пути, переводчик.

Ўзбекистонда кейинги йилларда жадал ривожланиб бораётган соҳалардан бири туризм ҳисобланади. Мамлакатимизга ташриф буюраётган кўплаб сайёҳлар

юртимизнинг ўзига хос жиҳатлари, кадриятлари, тарихий обидалари, ўзига хос иқлимга эга табиати кўришга қизиқиш билдиришмоқда.

Ўзбекистон Марказий Осиёдаги мамлакатлар орасида нисбатан катта туристик имкониятларга эга бўлиб, бу соҳада юқори даражада рақобатга бардош бера оладиган ҳамда туризмни янада ривожлантириш имкониятларига эга бўлган мамлакат ҳисобланади. Шунингдек, Ўзбекистон БМТ нинг Бутунжаҳон туристик ташкилоти (UNWTO)нинг “Буюк Ипак Йўли” лойиҳасининг асосий бўғини бўлиб ҳисобланади. Ташкилотнинг “Буюк Ипак Йўли” лойиҳасида асосан маданий туристик маҳсулот таклиф этилади. Бу лойиҳа бўйича саёҳатга чиққан туристлар асосан маданий туризм ихлосмандлари бўлишиб, улар ўзга халқларнинг маданияти, тарихи, яшаш тарзи кабиларга катта қизиқиш билдиради. Бундан кўриниб турибдики, туризм тармоқлари, айниқса, этномаданий туризмни тараққий эттириш, ушбу тармоқнинг ҳуқуқий-ташкилий шарт-шароитларини янада яхшилаш, уни мустақил соҳа сифатида жадал ривожлантириш, малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришни давр тақозо этмоқда. Этномаданий туризм” атамаси учта “этнос”, “маданият” ва “туризм” сўзлари бирикмасидан ясалган бўлиб, мутахассислар уни, яъни этномаданий туризмни халқлар, миллатлар маданияти, археологияси, этнографияси, санъати ва турмуш тарзи билан боғлаб ўрганишни тавсия қиладилар.[1] Ҳозирги кунда бутун дунёда этник маданиятга қизиқиш, этник ўзини-ўзи англаш ўсмоқда. Этномаданий меросни, ўзига хосликни, маданий хилма-хилликни сақлаш, туризм ва маданиятнинг ўзаро фаолияти муаммоларига эътибор кучайиб бормоқда.[2]

Этномаданий туризм ривожини турли халқларнинг маданиятларини ўзаро яқинлаштиришга хизмат қилади, бу маданиятларнинг ўзига хослигини қадрлаб, янада бойитилишига олиб келади. Ўзининг ноёб санъати, дини, тарихи, маданиятига эга этнос яшаётган жой этномаданий туризм учун ресурс бўлади. Халқлар санъатини, халқ ижодиётини ўрганиш этномаданий туризмнинг таркибий қисмидир. Чунки санъат ёдгорликларида халқнинг ҳозирги куни ва ўтмиши, маънавий ҳаётининг ноёб хислатлари мужассам этади. Халқ хунармандчилиги, халқ санъати ва ижодиёти туристларни ҳар доим қизиқтиради, уларни тубжой этносларининг ўзига хос

махаллий маданияти, анъаналари ва урф-одатлари, турмуш тарзи билан таништиради. Бетакрор тарихий объектларнинг мавжудлиги минтақада этномаданий туризмни муваффақиятли ривожлантиришнинг омили ҳисобланади. Тарихий ресурс маданий ва табиий мерос билан чамбарчас боғланган. Этномаданий туризм миллий табиий, тарихий ва маданий меросни, ўлка анъаналарини сақлашга ва улардан фойдаланишга асосланган. Ҳар бир ўлка ноёб маданий ва табиий меросга эга. Этномаданий туризм ана шу бойликдан туристик мақсадларда фойдаланишга қаратилган. Айнан этномаданий туризм ўлканинг ноёблигини очиб беради, табиий ва маданий меросга рационал ва эътиборли муносабатда бўлишга даъват этади. Этномаданий туризм орқали маданиятдаги анъаналар, янгиликлар ва меъёрлар очиб берилади.

Тарихий манбаларнинг хабар беришича, эрамиздан аввалги VI-V асрлардан Ўрта Осиё, Хитой, Эрон, Месопотамия, Ҳиндистон ўртасида турли алоқалар шакллана бошлайди. Бактриянинг йирик шаҳарлардан бири бўлган, унда зардуштийлик кенг тарқалган, саклар, массагетлар, парфияликлар, кушонликлар, скифлар, юэчжилар улкан кенгликда, даштда истиқомат қилган, улар ўзига хос ижтимоий-маданий ва сиёсий бирлик ташкил этишган. Масалан, 139 йили Хитой императорининг махсус ходими Ўрта Осиёга келган ва унинг халқлари, географияси ва этносларнинг урф-одатлари тўғрисида зарур маълумотлар тўплаган. Суғдлик савдогарлар Хитой князликларига, Ҳиндистонга, ҳатто Александрияга боришган. Кушон элчилари эса Рим императори Август саройида бўлишган [3].

Геродот, тарих фанининг отаси, Марказий Осиё халқлари ҳақида этнографик маълумотлар келтира туриб, Аристей деган шахс номини тилга олади ва уни исседонлар Марказий Осиё халқларига оид этнографик маълумотлар беради, уларнинг маиший ҳаёти ва урф-одатларини баён қилади, деб ёзади. Шунингдек, Арриан ва Квинт Курций Руфлар ҳам Самарқанд ҳақида ҳайратланиб ва фахрланиб ёзишади [4]. Мазкур тарихчилар, солномачилар юнон македонияликлар сафида бўлишган, уларнинг ҳикоялари анча ишончли ва асослидир. Демак, ҳарбий юришларда қатнашган айрим кишилар, солномачилар, илм аҳли ўзлари гувоҳ бўлган, эшитган нарсаларни, даври учун муҳим бўлган воқеаларни, ҳодисаларни ёзиб

қолдирганлар. Ўша пайтларда сайёҳлик касб, машғулот бўлмаган, солномалар ва сафарномалар битиш тасодифий олиб борилган.

Шарқ халқларида саёхатномалар қолдирган элчилар, сайёҳлар, савдогарлар ва олимлар етарлича учрайди. Улардан Носир Хисров (1003-1088) араб мамлакатларига қилган саёхатлари, Абдураззоқ Самарқандий (1413-1482) Ҳиндистон сафарлари, Ибн Хурдодбех (820-913), Ибн Ҳавқал (976 йилда вафот этган), ал Идрисий (1110-1161), Абул Фидо (1273-1331), Ал Хоразмий (783-850), Абу Райҳон Беруний (973-1048)нинг асарларидаги турли ўлкалар ва халқлар ҳақидаги маълумотлари мавжуд. Уларнинг ҳар биридан этнографик, географик ва ижтимоий ҳаётга оид маълумотлар топиш, келтириш мумкин.

Ўрта Осиёлик олимлар асарларида Хитой ва Шарқий Туркистоннинг географик ўрни, табиати, хўжалиги, шаҳарлари, халқлари, урф одатлари, савдо йўллари ҳақида ва бошқа маълумотлар бор. Масалан, Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмийнинг “Китоб сурат ал-арз” (“Ернинг сурати китоби”да шаҳарлар жойлашишига қараб Ўрта Осиёдан Хитойга икки йўналишда (шимолий Еттисув орқали, жанубий-Фарғона водийси орқали) борадиган йўللарни кўриш мумкин. Абу Райҳон Берунийнинг “Қонуни Маъсудий” китобида Шарқий Туркистон ва Хитойнинг йирик шаҳарлари рўйхати, уларнинг географик кенглик ва узунликлари берилган. Маҳмуд Қошғарийнинг “Девону луғот ат-турк” асарларида бу ўлкаларнинг тоғу тошлари, қазилма бойликлари тавсифланган” [5].

Берунийнинг “Ҳиндистон” асари сафарнома битиш борасидаги энг йирик ва қимматли тажрибадир. Унда олимнинг Ҳиндистонни кезиб қандай материаллар тўплагани, илм фидойи сифатида инсон ақлу идрокига мувофиқ келадиган барча ажойиботларни тўплагани кўринади. Беруний ҳар бир шаҳар, ҳар бир вилоят ва ҳар бир жойдаги урф одатларни, жуғрофий ўзига хосликларни, илмий натижаларни келтиради, таҳлил қилади [6].

Умуман, Ўрта Осиёдан Хитойга, Ҳиндистон, Эрон, Бобил ва Арабистонга жуда кўплар борган, ушбу ўлкалар ҳақида муҳим манбалар тўплаган ва ёзиб қолдирганлар. Бунда бировлар савдо қилгани борсалар, бошқа бир тоифа сайёҳлар ислом дини

тарғиботчиси сифатида ташриф буюрганлар, баъзи бирлари эса элчи ёки шунчаки оддий сайёҳ бўлиб ҳам бориб келганлар.

Бугунги кунда Ўзбекистон мисолида қарайдиган бўлсак, республикамиздаги ҳар бир вилоят, ҳар бир туман, шаҳар ўзининг локал этномаданияти ва этноанъаналарига эга. Улардаги тарихий маданий бойликлар, артефактлар асло бир бирини такрорламайди, бири биридан фарқ қилади. Ҳатто умумий давлат тили мавжуд бўлса-да, ҳар бир вилоят аҳолиси ўз лаҳжасида гапиради, ўзига хос маданий хўжалик типларини яратган. Айниқса Республиканинг Хоразм, Қашқадарё, Сухондарё, Фарғона вилоятларида этномаданий туризм ривожланиш имконияти катта ҳисобланади. Термиз шаҳрида бўлиб ўтган Халқаро бахшичилик санъати фестивали фикримизнинг ёрқин мисоли ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, “турли халқларнинг миллий ўзлигини, уларнинг тили ва ҳаёт тарзини, анъана ва урф-одатларини ифода этадиган бахшичилик санъати умумбашарий маданиятнинг узвий қисми сифатида барчамиз учун кадрлидир. Жаҳон маданий меросининг бу ўлмас асарлари бизга инсониятнинг наслу насаби, тарихий илдизлари, олижаноб идеаллари бир эканини, бинобарин, турли миллат ва элат вакилларининг келажак сари интилишлари ҳам муштарак эканини англатади” [7].

Хулоса қилиб айтганда, этномаданий туризм ноёб тузилишга эга бўлган, ўзига хос маънавий ва моддий маданияти, табиий ва маданий мероси билан бошқа жамоалардан, ажралиб турадиган, ўзига хос тузулишга эга бўлган бир гуруҳ кишиларнинг яшаш жойларига саёҳатдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Квартальнов В.А. Туризм. Учебник. Москва: Финанси и статистика, 2002
2. Бутузов А.Г. Состояние и перспективы развития этнокультурного туризма в Российской Федерации / А.Г. Бутузов // Сервис в России и зарубежом. - 2009. - №4. - С.11-15.
3. Древние авторы о Средней Азии. Ташкент: Гос. изд. научно технической и соц. эконом. лит ры, 1940. С. 12, 13.

4. Древние авторы о Средней Азии. Ташкент: Гос. изд.научно технической и соц. эконом. 1940 С. 53, 66.
5. Ўринбоев А., Бўриев О. Гиёсиддин Наққошнинг Хитой сафарномаси. Тошкент: Фан, 1991. 4-5 б.
6. Абу Райхон Беруний. Ҳиндистон.-Тошкент: Фан, 1973
7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро бахшичилик санъати фестивали очилишига бағишланган тантанали маросимидаги нутқи. 2019 йил 07-апрель

